

המכה ששנתה את העולם**בעומדו לפני פרעה מתנבא משה מה' ומשמיע לפרעה:**

ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלוש כלה גרש יגרש אתכם מזה.

ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים. ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הריחים וכל בכור בהמה. והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף. ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל. וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחויו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך ואחרי כן אצא ויצא מעם פרעה בחרי אף.

בתוך דיני פסח אומר הקב"ה למשה:

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים אני ה'.

בביצוע של המכה:

ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה. ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת. ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם. גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אותי. ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים.

מתי אמר ה' למשה את פרטי מכת בכורות?

"ויאמר ה' אל משה" – **בעומדו לפני פרעה**, ואחרי כן השיב משה לפרעה: "כה אמר ה' כחצות הלילה וכו'.

רשב"ם

מה היה מיוחד בדיבור ה' למשה בבית פרעה?

אתה מוצא שלא דיבר הקב"ה עם משה בביתו של פרעה אלא אותה שעה, ועכשיו קפץ הקב"ה ודבר עם משה. גם בזה קיצר בסיפורים, אבל לא רצה הכתוב להאריך באמירה שאמר ה' למשה, כי די במה שסיפר משה לפרעה.

רמב"ן

מנין ידע משה שכאן הגיע זמנה של מכת בכורות ושהיא המכה האחרונה?

פרשה זו מגדת מה שכבר אמר ה' קודם במדין. **ומשה ידע שזה סוף המכות כי ה' אמר לו כי כשלא ישמע אליכם פרעה – שלא ירצה לשמוע דבריהם עוד. מזה ידע כי הגיע זמן מכה האחרונה שבה יצאו וידע אותה כי היא זו מכת בכורות ששקולה כנגד כל המכות.** הגם שלא מצינו שאמר לו ה' פרט זה של חצות, ילמד סתום מהמפורש כי כן היו שם הדברים אלא שקיצר. וממקומו אתה למד כי כן אמר אליו ה', **ומעתה לא נאמרה נבואה זו במצרים.**

אור החיים

מהו "כלה"? 1

"כלה" – כליל – כולכם ישלח.

רש"י

מהו "כלה"? 2

"כלה" הכל, גברים ונשים וטף ומקנה.

רשב"ם

מדוע "ישלח כשלחו"? 1

"ישלח אתכם מזה כשלחו" - באותו האופן ששלחו כבר מרצונו אותך ואת אהרון בשבט אברתו, באותו האופן ישלח אתכם עתה מוכרח בצרתו.

מהו "כלה"? 3

"כלה גרש יגרש" - אבל אז גרש את שניכם בלבד ומפניו בלבד, אמנם עתה יגרש את כולכם מכל זה המקום. כי אומנם זו מידת צדקו של הקב"ה כשיתעקש אדם מעשות הראוי לבלתי עשות רצון קונו, יעשה מה שברת ממנו בצרה ויגון ולא לרצון יהיה לו.

ספורנו

מדוע "ישלח כשלחו"? 2

לפי שהיה רע בעיני משה על שנתבייש כי גרשו פרעה שני פעמים (בארבה ובחושך). והשיב לו הקב"ה אל ירע בעיניך כי זה סימן רע אל פרעה כי התחיל בגירוש מעט מעט עד לסוף שאז יגרש את כולכם. אבל לסוף כשלחו כשיבוא העת שישלח אתכם אז כולכם יגרש. לא כעת הראשון הקל בגירוש, כי לא גירש כי אם את משה ואהרון, אבל כשלחו אז כלה גרש יגרש וזה מדוקדק מן מילת "כשלחו".

כלי יקר

מהו "כחצות הלילה"? 1

"כחצות הלילה" - כהחלק הלילה זהו פשוטו לישבו על אופניו, שאין חצות שם דבר של חצי. ורבותינו דרשוהו כמו בחצות הלילה.

ואמרו שאמר משה "כחצות" דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחוריו. ולא אמר בחצות, שמא יטעו אצטגנני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא. אבל הקב"ה יודע עיתיו ורגעיו.

רש"י

מהו "כחצות הלילה"? 2

וידוע כי אין יכולת בחכם לידע רגע חצי היום כי אם בטורח גדול בכלים גדולים של נחושת, ואף כי חצי הלילה שהוא יותר קשה. ולפי דעתי אין צורך לכל זה, כי פירוש **כחצות הלילה** - כאשר יעבור חצי הלילה הראשון וככה בחצי הלילה נשאר.

ראב"ע

מהו "כחצות הלילה"? 3

"כחצות הלילה" - כחצות הלילה הידוע בעולם שיצאתי לישע אברהם אביהם כמו כן אני יוצא.

מדוע ייצא הקב"ה בעצמו להכות? 1

הגם שיש לי כמה משרתים אף על פי כן אני בעצמי אצא בתוך מצרים. והטעם לשתי סיבות:

1. לחיבת הבנים שתהיה יציאתם על ידו בכבודו ובעצמו.

2. כי אין מלאך מבחין הבחנה הגדולה מי הוא שנוצר מטיפה ראשונה של אדם

שיקרא גם כן בכור הגם שהוא ב' וג' לבטן, זולת הוא היוצר הוא הבורא ברוך

הוא מכיר הטיפות שצר מי ומי הבכור.

אור החיים

מדוע ייצא הקב"ה בעצמו להכות? 2

"אני יוצא בתוך מצרים" – שלא תהיה המכה על ידי הכוכב השולט אז שהוא נגד ישראל רק על ידי ה' שיבטל הוראת הכוכב. ואמר לשון יציאה כאלו עד עכשיו היה כלוא עמהם בגלות ועתה יצא לחופשי לפעול גדולות בכח אלוקי.

מדוע ימותו בכורי מצרים?

"ומת כל בכור" – באשר המצרים קדשו בכוריהם לעבודה זרה ואז עשה ה' שפטים באלוהי מצרים, לכן המית הבכורים.

מלבי"ם

מדוע ייצא הקב"ה בעצמו להכות? 3

כמו מלך שמרדה בו מדינה וכשכבשה והכניעה והוחלט אצלו להמית המורדים, אולם ידוע שלא מרדו בו פחותי ערך אשר דבר אין להם בהליכות המדינה. ולמה זה ימיתם בחנם, ואם ישלח חילו להרוג המורדים לבד. איך יבחנו מי זה שהיה מתברך למרוד ומי הוא שפל בנפשו ואין לו דעת על זה על כן התחכם לצוות לאמר, הנה המלך בכבודו יבוא אל המדינה ומי זה שר ונגיד יצא לקראתו לכבדו ולכפר פניו. ואז ידעו שרי המלך ואנשי חילו להרוג את כל היוצאים. ומי שאין בלבו התנשאות למרידה אינו חושב ביציאתו לקראת המלך שיהא לכבודו ורצונו וגם אין צריך לכפר פניו לכן אינו יוצא, נמצא ההורגים המה מחבלים ולא המלך. ואם היה משלח איזה שר לא היו יוצאים לקראתו אלא גדולי המדינה כערכו ולא מי שגדול ממנו ולא היה נהרג.

נמצא העברת ה' בעצמו ובכבודו יתברך שהיה שלא בטבע הוא הגורם הטבעי שימותו כל הנרגשים בהתגלות זו. ובזה עלה שימותו כל בכורי מצרים וכל ראש שבהם אפילו הוא מאומה אחרת. ואם היה התגלות כבוד קדושת מלאך או שרף לא היה מתפעל לקראתו

כל כיתות אלא מי שהוא כערכו בכח הטומאה כי זה נגד זה עשה האלוקים.

היכן זה "בתוך מצרים"?

"בתוך מצרים" – באמצע מצרים. ובזה תהי שולטת המכה בכל צד בשווה.

מדוע "כל בכור"? 1

"ומת כל בכור" – כל אופני בכורה יש בו כח רוחני חזק יותר מפשר ובזה מתחזק כח הקדושה או כח הטומאה שעליו.

הנצי"ב

מהו "כחצות הלילה"? 4

מצינו עונשים למצרים מידה כנגד מידה בכל עשר המכות. אבל עדיין לא מצינו עונש מצד הזמן, על כן נאמר "כחצות הלילה" בכף – כמו אותו חצות הלילה שעשו להם עוול וחמס להקימם למלאכתם בקריאת הגבר שהוא חצות הלילה. והיו הנוגשים שרים גדולים כך הוכו בכורי מצרים גם כן בחצי הלילה.

מדוע ייצא הקב"ה בעצמו להכות? 4

"אני יוצא" – לומר לך שמתחילה יצא הקב"ה בעצמו להפיל שר של מצרים, כי דבר זה אין כח ביד שום שליח או מלאך לעשותו. ואחר זה שלח ה' משחיתים בבכורי מצרים. לכך נאמר "בתוך מצרים" ולא אמר "בתוך ארץ מצרים" ואחר כך אמר "ומת כל בכור בארץ מצרים". אלא ודאי שיציאה ראשונה לא היתה בארץ כי אם בשמים.

כלי יקר

מדוע ייצא הקב"ה בעצמו להכות? 5

מה שנעשה עד כה על ידי ה' במצרים היו אותות ומופתים שחוללו על ידי שלחיו, כאילו רצים שלוחים היו לפניו, הרומזים עליו, מבשרים את בואו ומאימים. עתה יוצא הוא בכבודו ובעצמו בכל ניגודו למצרים – ומיד מתים המצרים, מתים המיוחסים שבבתי אבותם.

זה הרגע עליו הודע מראש. לא מתוך שנאה לבנך, אלא למען הצלת בני. במות בנך תדע להעריך את רגשותי מול התעללות בבני.

רש"ר הירש

מדוע לקו הבכורים שאינם בני המצריים?

"עד בכור השבי" – למה לקו השבויים? כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביא פורענויות על מצרים.

"מבכור פרעה עד בכור השפחה" – כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל. ולמה לקו בני השפחות? שאף הם היו משעבדים בהם ושמחים בצרתם. "וכל בכור בהמה" – לפי שהיו עובדין לה. כשהקב"ה נפרע מן האומה של עובדי כוכבים הוא נפרע מאלוהיה.

רש"י

מדוע "ומת והכתי"?

"ומת כל בכור" – ולא אמר והרגתי, להיות כי ה' ברוך הוא פועל הטוב בידו. אבל פעולת הרע יצו למשרתיו עושי דברו והם יעשו, לזה לא אמר והרגתי אלא "ומת" פירוש על ידי שליח. ומעשה ה' המה הזכרת הודעת הבכורות זה הוא וזה גורם כי המשחית ישחיתנו ומת. ומזה יתגלה פירוש אומרו והכיתי שהוא על ידי שליח.

מה תהיה דרך המתת הבכורות?

באמצעות שאני עובר בתוך מצרים בזה ימות מעצמו כל בכור כנתינת עין של חכמים ברשעים ועושים אותם גל של עצמות, כי באמצעות כן יצא מהם החיוניות. כמו כן הדבר הזה שיפריד מהם באמצעות העברתו שם כל נשמות הבכורות.

מדוע "כל בכור"?

"כל בכור" – לא שתצא הנפש מהגוף לבד אלא שגם בחינת נפש תמות גוף ונפש של קליפת בכור מצרים. ואולי כי בזה לא נתעצם שום גלות עוד כבחינת גלות ושעבוד מצרים כי אבד כח הקליפה העצום שהוא בחינת בכור.

למה יצאו ישראל אלא באמצעות מכת בכורות?

למה ה' הכה אפילו בכור שאינו מצרי?

ואולי כי הטעם הוא לצד שמצינו שקרא ה' לישראל "בני בכורי". וכבר הודיענו חז"ל כי כל מה שברא ה' במידת הטוב גם זה לעומת זה עשה האלוקים בבחינת הרע. וכל בחינה ובחינה שיש בקדושה יש כנגדה בקליפה והקליפה מתאמצת ומתחזקת לאחוז בה. ולזה כנגד בחינת הבכורה שבקדושה היתה בחינת בכורה שבקליפה אוהזת ותוקפת בה לבל שלח, עד אשר הרג ה' כל שם הבכורה שבקליפת מצרים, בין של מצרים בין של האומות שהיו שם. וגם בכור ישראל קידש אותם ה', כדי שלא תשאר בכורה זולת של קודש אשר הקדיש ה'. ולזה מת אפילו בכור בהמה וכיון שנעקר שם זה נפל ענף הרע שהיה מחזיק בבכור הקדושה ולזה תיכף יצאו בני ישראל. והגם שמצינו שיצאו ורדפו אחריהם, חשבו שעדיין יש בהם כח לאחוז בהם וצא ולמד מה עלתה בידם – לא נותר בהם עד אחד.

אור החיים

מדוע הסוגים השונים של הבכורים?

"מבכור פרעה עד בכור השפחה" – מן הנכבד מכולם עד הנקלה מכולם, הוא מן היותר חוטא בזה עד החוטא פחות מכולם.

ספורנו

מיהו "אחר הרחיים"?

"אשר אחר הרחיים" – בכור השבי הוא אחר הרחיים.

רשב"ם

מדוע נענש "בכור השפחה"?

"עד בכור השפחה" – יכול להיות שבשעה שנאמרה נבואה זו עדיין לא היו שבויים במצרים, שהרי נבואה זו נאמרה קודם ראש חודש ניסן ובתוך זמן זה נעשו קצתם שבויים ואז לקו גם המה בהכרח, הן כדי שלא יאמרו יראתם תבע עלבונם, הן שהיו שמחים לאידם קודם שנשבו.

כלי יקר

מהו "כמוהו"?

"כמוהו" – שוד או שבר או מוות והדומה להם.

ראב"ע

מהו "לא נהיתה"?

"כמוהו לא נהיתה" – אשר בלילה כמוהו לא נהיתה צעקה כזאת וזה כי לא היה ליל מלחמה חיל אויבים, כי אמנם אז תרבה הצעקה בעיר, אבל בלילה כזה שהיה ליל שלום במצרים לא נהיתה ולא תוסיף צעקה כזאת.

ספורנו

מהי "הצעקה"?

"והיתה צעקה" – היא צעקת מרד, שרצו להרוג את פרעה. ובאר שלא היה המרד נגד ישראל, כי בהפך שאף הכלבים שנובחים באשמורה שניה ובעת שמלאך המוות בעיר לא יצעקו על איש או בהמה מישראל.

מלבי"ם

מהו "לא יחרץ"? 1

"לא יחרץ כלב לשונו" – שיפחידם והטעם שיהיה נובח או נושך. והנה בארץ לא יחרץ להם כלב לשונו ולבהמתם ואף כי ישלח מן השמים משחית להכות בכוריהם.

ראב"ע

כיצד היתה מיתת הבכורים?

שיצעקו כי מכה כזאת לא נהיתה.

למדנו שלא מתו כל הבכורים בבת אחת כעין מכת סנחריב וחילו אלא הוכו בתחלואים רעים ונשחתה צורתם עדי שמתו במיתה משונה.

מהו "לא יחרץ"? 2

"לא יחרץ כלב לשונו" – בלא ספק שהכלבים הרגישו כח התגלות השכינה בארץ. והנה היה בכלל בני ישראל כמה רשעים שיצאו ממצרים ואם כן לא היו ראויים להיות במצרים בשעה זו. וכאשר הלכו היה ראוי לכלבים לחרוץ לשונם עליהם, אבל בשביל כבוד ישראל "לא יחרץ כלב לשונו".

מהי ההפליה שהיתה במכת בכורות?

אשר יפלה" – המצרים ניגפו לגמרי וישראל הכשרים ראויים היו לאותו נס מצד עצמם. והיו גם כן רשעים שלא היו ראויים הרי הם אמצעים בין הקצוות. ומכל מקום יהיו ניצולים להיות לצוותא לצדיקים. ותדעון בזה שלא יחרץ כלב לשונו לשום אדם. כמה הפלגת ההבדל בין מצרים ובין ישראל החביבים עד אשר אפילו צוותא שלהם יקר בעיני ה'. מה שאין כן שאר אומות העולם אפילו מי שלא היה בכור ולא הרגיש גלוי שכינה. אך אם היה רשע כל כך שראוי היה להפקד במידת הדין ניגף על חטאיו או השיג קול חריצת כלבים.

הנצי"ב

מהו "לא יחרץ"? 3

"לא יחרץ כלב לשונו" – המלאך מזיק ומשחית בכורי מצרים, אבל בכורי ישראל אפילו קול ניבוח של מזיקי החיות לא יזיק אותם.

רשב"ם

מהו "לא יחרץ"? 4

כדי שתדע שלא ימות מהם אדם שלא יחרץ כלב לשונו שם, הא למדת שלא נראה ביניהם מחבל.

עוד נתכוון לרמז לו כי דווקא במקום שיהיו כל בני ישראל – כולם יחד יהיו ישראל – "לא יחרץ כלב". זה לך האות כי אין זר איתם. אבל אם לא יהיו כולם בני ישראל ויהיה ביניהם איש מצרי – יחרץ כלב לשונו. הא למדת כי יראה שם משחית. והכוונה בזה לומר לו כי לא תועיל עורמה לבכורות להמלט שהגם שיתחבאו הבכורות המצריים בין ישראל לא ימלטו באמצעות זה.

אור החיים

מהו "לא יחרץ"? 5

לנוכח העינויים מאות בשנים, לנוכח הריגת ילדי היהודים – התרישו, עתה צעוק יצעקו.

שום כלב לא יניע את לשונו החרוצה בדרך כלל. לא זו בלבד שמאדם ועד בהמה לא יפגעו בישראל, אלא אפילו רחש עוין – חסר אונים. אמנם – כנביחתו של כלב, לא יתעורר נגדם. הכל, אף הבהמה יימלאו הערצה וידמו בפני האדם היהודי.

רש"ר הירש

מדוע אמר משה על עבדי פרעה ולא על פרעה? 1

"וירדו כל עבדיך" – חלק כבוד למלכות, שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ואמר "קומו צאו". ולא אמר לו משה מתחילה "וירדת והשתחוית לי".

"אשר ברגלך" – ההולכים אחר עצתך והלוחך.

"ואחרי כן אצא" – עם כל העם מארצך.

מדוע יצא משה "בחרי אף"? 2

"ויצא מעם פרעה בחרי אף" – כשגמר דבריו יצא מלפניו בחרי אף, על שאמר לו "אל תוסף ראות פני".

רש"י

מדוע "וירדו" "והשתחו"? 3

"וירדו" – ועל ידי כך ירדו אלי כי לא אבוא עוד אליך.

"והשתחו" – כי מצרים חזקו על העם לשלחם מן הארץ לחלוטין. וזאת לא רצה משה שאמר רק דרך שלוש ימים נלך. יצטרכו לבקש שאתרצה בכך ועד שיאמרו "צא" שהוא היציאה לגמרי.

מלבי"ם

מהו "אשר ברגלך"? 4

"כל העם אשר ברגלך" – שהם ברשותך, שאוליכם אל המקום שארצה.

ראב"ע

מדוע "ואחרי כן טצא"? 5

"ואחרי כן אצא" – לא אצא מיד כשתבקש מלפני שאצא אלא אחרי כן, כי אמתין עד הבוקר.

ספורנו

מדוע אמר משה על עבדי פרעה ולא על פרעה? 2

"וירדו כל עבדיך" – דרך כבוד אמר לו שהרי בשעת מעשה "ויקם פרעה לילה". וכל זה אמר לו משה לקיים מה שאמר לו "לא אוסיף עוד ראות פניך", אבל אתה ועבדיך תבואו אלי.

רשב"ם

מדוע אמר משה על עבדי פרעה ולא על פרעה? 3

"וירדו כל עבדיך" – כאן הבטיח כי עבדיו אלו יחיו ולא ימות מהם אחד במכת בכורות. ואולי שהיו כולם פשוטים ואין בכור ביניהם וידע בידיעת נביא. או הגם שהיו ביניהם בכורות אף על פי כן הוציאם מכלל המכה. והטעם לא לצד צדקותם אלא לצד שביזהו פרעה הרשע בפניהם ודבר אליו כדבר הנבל "אל תוסף ראות", לזה צריך גם הוא להתבזות בפניהם כדין המבייש חבירו בפני רבים שצריך לפייסו בפניהם. ותמצא שהקפיד משה על הדבר והנה הגם שלא אמר משה אלא וירדו כל עבדיך נתכוון לומר גם עליו כי הוא בעצמו יקום לילה, אלא שדיבר דרך כבוד.

מהי מטרת ההשתחויה?

"והשתחו לי לאמר" – כי באמצעות ההשתחויה עצמה יגיד כי כוונתם לאמר צא אתה. כיוון שהוא אדון עליהם אם כן האדון יעשה חפצו ואין עליו שלטון. כן כי מנהג המלכים כשיבוא אדם לדבר אליהם ישתחו לפניו ומזה ידע המלך כי הם חפצים לדבר עמו. כי אין מהמוסר לדבר לפני מלך גדול בלא שאלת רשיון. אין גם דרך כבוד לשאול רשות, לזה ישתחוהו ובזה ידע המלך כי חפץ דבר ויאמר אליו דבר. אור החיים

מדוע "צא אתה"?

"צא אתה" – שיבקשוהו לצאת תכף ומיד מפני רוב פחד שלא יהיה להם למזכיר עוון. נראה שמשה ואהרן הסבירו לו על המאמר והוא לא רצה לשמוע כלל ועל זה יצא בחרון אף.

הנצי"ב

כיצד יעבור ה' בארץ מצרים? 1

"ועברתי בארץ מצרים" – כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין.

מהו "כל בכור"? 1

"כל בכור בארץ מצרים" – אף בכורות אחרים והם במצרים. ומניין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים תלמוד לאמור "למכה מצרים בבכוריהם".

מדוע התחיל העונש מהאדם ועבר לבהמה?

"מאדם ועד בהמה" – מי שהתחיל בעברה תחילה ממנו התחילה הפורענות.

מה יקרה לאלוהי מצרים? 1

"ובכל אלוהי מצרים" – של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ.

מהו "אעשה"

"אעשה שפטים אני ה'" – אני בעצמי ולא על ידי שליח.

רש"י

כיצד יעבור ה' בארץ מצרים? 2

"ועברתי בארץ מצרים" – כי כח ה' וגבורותיו הם העוברים, כאילו ה' עובר.

מה יהא לישראל הביטוח נגד המשחית?

"ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים" – וזה יהיה לכם לאות, שיחזק לבבכם ולא ירך בשמעכם צעקת המצרים במוות בכוריהם בעבור המשחית. בעבור הדם אשר אני רואה אפסח עליכם ולא יהיה בכם נגף, כי זה הדם יהיה לאות על המשחית.

ראב"ע

כיצד יעבור ה' בארץ מצרים? 3

"ועברתי" – לפלס נתיב לאפי, שלא יוכל על זה השליח.

מהו "כל בכור"? 2

"והכתי כל בכור" – שאבחיין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור.

מה יקרה לאלוהי מצרים? 2

"ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים" – אשפיל שרי מעלה המנהיגים אותם עתה כדי שיחול העונש יותר.

ספורנו

כיצד יעבור ה' בארץ מצרים? 4

"ועברתי" – ובדרך המליצה בא על מי שעובר הגבול, כי אחר שהיה המכה על ידי ה' בעצמו דרכו להפלות בן צדיק לרשע. וזה הגבול של עונשו ההשגחי. ואז עבר הגבול הזה ויהרוג כל בכור מבלי הבדל.

מדוע הזכיר "אני ה'?"

"אני ה'" – כי לרוב ייחס אל ה' הפעולות שיעשה על ידי שלוחיו ומלאכיו, לכן באר שיעבור ויכה בעצמו.

כי לפעמים תהיה העברה על ידי על ידי המלאך ועם המלאך ילכו שרפים הממונים לשרוף ולכלות. ואם יתחייב מן המערכה ההפך ישלח שליח אחר לבטל הוראת המערכה. על כן אמר שהעברה לא תהיה על ידי מלאך וההכאה לא תהיה על ידי שרף. ומכה ובטול המערכה שזה מציין בשפטים שיעשה באלוהי מצרים שהיו עובדים למערכת השמים, לא תהיה על ידי שליח.

מהו "כל בכור"? 3

"והכתי כל בכור" – מה שכפל בארץ מצרים מלמד שגם בכור שבא ממקום אחר ימות כל שימצא בארץ מצרים. ובכורות מצרים נלקו אף במקומות אחרים שהרי לא התנה שימצאו בארץ מצרים. רק כל שהיה מבכוריהם מתו אף בארץ אחרת.

מלבי"ם

מדוע העונש לאלוהי מצרים?

"אעשה שפטים" – לפי שהיה בוטח באלוהי מצרים ויאמר "מי ה'".

רשב"ם

מה יקרה לאלוהי מצרים? 3

"ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים" – של עץ היתה נרקבת ושל מתכת היתה נתכת. ולא פירש הכתוב בשפטים אלה, בעבור כי מוסר הבליים עץ הוא. וכן בשעת מעשה לא הזכיר השפטים באלוהיהם, כי למיתת הבכורות חרדו והשפטים באלוהיהם לא נודעו עד הבוקר שהלכו לבית תועבותם. ועל דעתי ירמוז הכתוב לשרי מעלה והנה השפיל מזלם ושרי המזלות שעליהם והכתוב ירמוז ויקצר בנעלם.

"אעשה שפטים" – בעבור שהפרשה דיבר משה עם ישראל היה ראוי שיאמר "ועבר ה' בארץ מצרים" ולכן ידרשו "ועברתי" – אני בעצמי, לא על ידי מלאך שלוח מאיתו במגפות.

מדוע יעשה ה' בעצמו את מכת הבכורות?

"והכתי כל בכור" – אני ולא שרף, לומר כי גם המכה תהיה על ידי הקב"ה לא כמלך שיעשה נקמה בשונאיו לפניו על ידי ספקלטורים שלו שהם השרפים שמהם תצא אש שורפת באויביו.

רמב"ן

האם ה' לבדו עשה את מכת בכורות?

"וה" – הוא ובית דינו.

איזה בכור הוכה?

"הכה כל בכור" – אף של אומה אחרת והוא במצרים.

מדוע הדיוק "מבכור פרעה"?

"מבכור פרעה" – אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורים.

מדוע נענש בכור השבי?

"עד בכור השבי" – שהיו שמחים לאידם של ישראל. ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה פורענות זאת. ובכור השפחה בכלל היה ובכור השפחה חשוב מבכור השבי.

רש"י

מהו "אחר הרחיים"?

"אחר הרחיים" – כי השבויים הטוחנים ברחיים ביום בבית הסוהר יכניסם בבור בלילה וישימו הרחיים על פי הבור והנה הוא כמו בבית סוהר.

ראב"ע

מדוע "וה"?

"וה" הכה" – ישראל התעסקו במצוות הפסח וה' הכה באותו הזמן את בכורי מצרים לגאלם.

ספורנו

מדוע המכה היתה בחצות?

"בחצי הלילה" – כשהיו ישראל אוכלין את פסחיהם.

מהו "היושב על כסאו"?

"היושב על כסאו" – העתיד לישב על כסאו אילו חיה.

רשב"ם

מהי מידת העונש לבכורים כולם?

"בכור השבי" – הוא מאומה אחרת ולהודיע כי המיתה לא היתה בתורת עונש דאם כן לא היה מת השבוי. אלא העברה היא בתורת עונש וממילא מי שהשיג בפנימית התפעלות מהעברת קדושה ניזוק. עד שאפילו בכורי ישראל ראויים היו להיות ניזוק לולי חמלת ה' עליהם ובשביל זה נתקדש כל בכור.

מי ניזוק מאנשי מצרים?

"וכל מצרים" – תושבי המדינה, אבל עמו של פרעה היינו אנשי חילו לא ניזוקו כאן כי אין באנשי חיל התנשאות אחד על חברו במעלת פנימית ויצא כח הבכורה מהם. והן המה אשר השאיר הקב"ה לטביעת ים סוף.

הנצי"ב

מה עניין בכור ומצרים?

רצה ללמדנו שבמצרים לא עלה למלכות מי שאינו בכור. והוא באור למה ישב על כסאו, שזה מצד שהוא בכור לפרעה. כי רק הבכורות הוקדשו לשבת על כסא המלוכה. ומזה ידעין שגם פרעה עצמו היה בכור והוא לבדו נשאר מכל הבכורות.

מנין כל סוגי הבכורות שהוזכרו?

משה בדברו אל פרעה הזכיר לו בכור השפחה שזה נוגע להמצרים שהם קנין כספם. לא בכור השבויים שהם זרים ואין נוגע להם בזה. ובהספור הוסיף חידוש שגם בכור השבי מתו שהם פחותים בעיני המצרים מבכור השפחה וזה שלא יאמרו שיראתם הצילה אותם. כי השבויים שהיו מארצות אחרות היו להם עבודה זרה אחרות. ובכור השפחה מתו

שהיו שמחים לאידם של ישראל והיו משעבדים בהם. ובכור הבהמה מתו כי בכורי הבהמה היו מקודשים לעבודה זרה ושלא יאמרו קשה יראתם.

מהו "ויקם פרעה"? 1

"ויקם פרעה":

1. שפרעה קם בלילה ודרך מלכים לעמוד בג' שעות.

2. שקם הוא קודם לעבדיו והוא הקדים אותם.

מה היה מנהג המצרים בקשר למתים?

בכל בית היה תמיד מת קבור מכבר ואיקוננין שלו תלוי בבית. והמתים נלקו על ידי הכלבים.

מלבי"ם

מהו "ויקם פרעה"? 2

"ויקם פרעה" – ממטתו.

"לילה" – ולא כדרך המלכים בשלוש שעות ביום.

"הוא" – תחילה ואחר כך עבדיו, מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן.

מי הם הבכורות שלקו? 1

"כי אין בית אשר אין שם מת" – יש שם בכור, מת. אין שם בכור, גדול שבבית קרוי בכור. היו הרבה בכורות כי היו נשות מצרים מזנות והיו בכורים רבים לאביהם. רש"י

מהו "ויקם פרעה"? 3

"ויקם" – הוא בעצמו.

"כי אין בית" – על הרוב ידבר הכתוב.

ראב"ע

מי הם הבכורות שלקו? 2

הכה במצרים כל בכוריהם כלומר בכור האב ראשית אונו ובכור האם פטר רחם וגם גדול הבית. ולא רצה לקדש תחתיהם בישראל רק בכור האם שהוא ידוע ומפורסם יותר. ובבהמה לא יודע כלל רק בכור האם ובחר מכולם המין ההוא.

רמב"ן

מהו "ויקם פרעה"? 4

"ויקם פרעה לילה" – כשקם הוא לקרוא למשה ולאהרן מנע ה' מרשע אורה והיה לילה, פירוש חושך.

אור החיים

מהו "ויקרא למשה ואהרן"? 1

"ויקרא למשה ואהרן לילה" – מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה

שרוי, היכן אהרן שרוי?

את מי מוכן פרעה לשלוח?

"גם אתם" – הגברים.

"גם בני ישראל" – הטף.

"ולכו עבדו כדברכם" – הכל כמו שאמרתם ולא כמו שאמרתי אני.

רש"י

כיצד היה דרך יציאת ישראל מרחבי מצרים? 1

"ויקרא" – מדרך הסברא כי משה ואהרן לא היו בליל ט"ו בארץ רעמסס עם ישראל, רק מצרים שהיתה מקום המלוכה שהיה שם פרעה. והנה יצאו הם מפתח ביתם במצוות ה' בחצי הלילה ונתן להם רשות פרעה שילכו ישראל לעבודת ה'. והנה הלך משה עם עבדי

פרעה לרעמסס להוציא ישראל. וידוע היום כי יש בין מצרים הישנה שיש שם אוצרות יוסף ידועים עד היום ובין רעמסס ששה פרסאות. והנה החלו לצאת בבוקר והוא עת עלות עמוד השחר שיחל להראות אור השמש בעבים. והנה יש בין תחילת זה הרגע עד עת זרוח השמש שעה ישרה ושליש שעה. והנה יש לנו בוקר והחושך גדול. והנה היו מישראל שיצאו בתחילת עמוד השחר ועודנו לילה בדרך התורה עד זרוח השמש. ואלה היו קרובים אל מצרים. והאחרים שהם רחוקים יצאו בו ביום, כי קהל רב היה ויותר יש מתחילת רעמסס עד סופה משמונה פרסאות.

לאיזה מטרה שוכן פרעה לשלוח את ישראל?

"גם אתם.. כדברכם" – שתלכו דרך שלושת ימים גם כאשר דברתם.

ראב"ע

כיצד היה דרך יציאת ישראל מרחבי מצרים? 2

משה ואהרן לנו במצרים בלילה ההוא לקיים דבריו "וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי לאמור". ובבא פרעה אליהם שלחו מלאכים אל ארץ גושן אשר שם בני ישראל לתת להם רשות לצאת ונאספו כולם ברעמסס. והיה יום גדול ומשם נסעו ביד רמה ומשה בראשם. והכתוב "הוציאך ה' אלוקיך ממצרים לילה" – כי מעת שפטרם פרעה יקראו יוצאים. כשנגאלו, לא נגאלו אלא בלילה. וכשיצאו לא יצאו אלא ביום. ויש אומרים שיצאו ממצרים בלילה ומארץ מצרים שהיא רעמסס, ביום. (פירוש זה נדחה על ידי הרמב"ן)

מהו הציווי של פרעה?

"קומו צאו מתוך עמי" – מצוות מלך שיצאו מיד, כי לא אתן לכם רשות לעמוד בתוך עמי כלל כי הם נהרגים עליכם.

גם אתם – המכים.

"גם בני ישראל" – כולם תצאו ולא תתעכבו בכאן בשום פנים.

"לכו עבדו את ה' כדברכם" – פיוס. שירצו לצאת וישמעו אליו, כי אתם חפצים ללכת למדבר לעבוד את ה'.

רמב"ן

מדוע אמר "לילה"?

חש פרעה בקריאתו למשה שלא יצא לקראתו מחשש גזרתו ואם כן יחוש לבל יעליל עליו. לכן אמר "לילה" – אין זה מתנאי הגזרה כי הוא לא אמר ביום ולא בלילה וזמן זה לילה הוא. או לצד שלא יראה פניו הוא אומר כי הוא לילה ואין כאן טענת "אל תוסף ראות פני" כי הוא במחשך לא יראו איש את רעהו.

או יכוון כי ענהו משה ואמר לו לילה ואין אני יכול לצאת לדבר עמך כי ה' ציוה "לא יצא איש מפתח ביתו עד בוקר". ופרעה עשאן בני חורין לעצמן. וחשב כי בזה תקל המכה מעליו כשיגמור הדבר מצידו לשלחם הגם שיבוא העיכוב מהם אין עליו אשמת דבר.

לצד שלא היו רוצים לצאת אליו קראם לקום, כי חשב שאינם רוצים לקום ממטתם לבוא אצלו. ואמר כי קריאתו להם היא להנאתם. לכן אמר הכתוב "לילה" וזהו הטעם שלא יצאו לקראתו תיכף ומיד וה' ציוה על כבוד המלכות.

מהו "גם אתם"? 1

"גם אתם" – מתוך דבריו גילה מחשבתו כי היה חפץ שיוצגו משה ואהרן. לזה אמר "גם אתם" מלבד ישראל ולצד שאין הדבר מובן בתיבת "גם" שהיא על ישראל, כי לפי האמת משה לא היה במאסר.

נתכוון לגרש אותם הגם שיחפצו מרצונם לשבת עמהם ולפי זה יוצדק לומר "גם אתם" הגם שאתם ברשות עצמכם אף על פי כן אין אני חפץ שתשבו בארצי וזה חידוש.

אור החיים

מהו "גם אתם"? 2

"גם אתם" – נכלל בדבריו שני דברים: יציאה לחירות וגירושין בעל כורחם. הנני מגרש שתצאו בעל כורחם אף על פי שאתם חשובים וגדולים בעיני הרבה. "בני ישראל" – שעבודתם היתה יקרה עלי, גם המה יצאו לחירות. מדוע מוסיף פרעה "ולכו עבדו את ה'?"

"ולכו עבדו את ה'" – ביקש אותם לעבוד את ה' בקורבנות כדי שיסיים "וברכתם גם אותי" – שבעת הקרבן מסוגלת תפילה וברכה.

נתן להם זבחים ועולות להתפלל עליו. ברמב"ן כתב כי לא עשה כן באשר ה' חפץ לא לכפר עליו רק להענישו ולנער אותו ואת חילו בים. ולא נראה שיגנוב משה דעתו, אלא ודאי התפללו עליו בשעה שהגיעו לעבוד את ה' שהיה בהגיעם להר סיני. וידוע שפרעה עצמו ניצל ועליו התפללו וברכוהו. ואם נימא שלא עשה משה כן היה מפני שפרעה שינה דבריו ונהפך להיות רודף אחריהם, שוב איבד הבטחת משה לברך אותו בתפילה.

הנצי"ב

מהו "צאו"?

"צאו מתוך עמי" – יציאה גמורה מתוך העם.

מהו "ולכו"?

"ולכו עבדו את ה'" – פייסו את אלוקיכם, מלאו את רצונו.

מהו "וברכתם"? 1

"וברכתם גם אותי" – כפי שתשפיעו בזאת ברכה על עצמכם, כן תשפיעו ברכה גם עלי, למען תעלה ארוכה לכל הפצעים בהם הוכיתי אני וארצי למענכם.

רש"ר הירש

מהו "כאשר דברתם"?

"כאשר דברתם" – גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות.

מהו "וברכתם"? 2

"וברכתם גם אותי" – התפללו עלי שלא אמות שאני בכור.

רש"י

מהו "וברכתם"? 3

"וברכתם גם אותי" – שיברכו אותו ויתפללו בעדו. וטעם "גם" שנתן להם זבחים כאשר אמר לו משה.

ראב"ע

מהו "וברכתם"? 4

"וברכתם גם אותי" – וגם תברכו אותי.

רשב"ם

מהו "וברכתם"? 5

"וברכתם גם אותי" – וברכתם גם כן אותי מלבד שיסיר המכה, הרחקת הנזק והקרבת התועלת.

אור החיים

מהו "וברכתם"? 6

"וברכתם גם אותי" – כאשר תזכחו לה' אלוֹקֵיכֶם כאשר דברתם ותתפללו על נפשותיכם שלא יפגע אתכם בדבר או בחרב, תזכירו גם אותי עִמְכֶם. שיברכו אותו ואת ממלכתו כי בכלל ברכת המלך שלום כל המלכות.

במכילתא – התפללו עלי שתכלה ממני הפורענות, כלומר שלא יענש עוד בעבורם.

רמב"ן

מהו "כולנו מתים"?

"כולנו מתים" – לא כגזרת משה היא שאמר "ומת כל בכור", אף הפשוטים מתים חמישה או עשרה בבית אחד.

רש"י

מהו "וברכתם"? 7

"וברכתם גם אותי" – אם עמכם ייטיב פועל הטוב הלא עימי הרע פועל הרע ויהיו הזבחים למעני שתכלה מעלי הפורענויות, שבזה צריך לכפר פני פועל הרע ולהסיר קצפו וחתמו.

יצאו מצרים בלילה מצד רשות פרעה. מה שכתוב "בעצם היום" זה היה מצד גרוש מצרים.

מלבי"ם

בפרשתנו מופיעה מכת בכורות שלוש פעמים:

בתוך הציווי על קרבן פסח	בדבור לפרעה	במכה
כחצות הלילה	ויהי בחצי הלילה	
ועברתי בארץ מצרים	אני יוצא בתוך מצרים	וה' הכה
והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלוהי הארץ אעשה שפטים	ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה אחר הרחיים וכל בכור בהמה	כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה
	והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף	ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת
	ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל	
	וירדו כל עבדיך אלי והשתחו לי לאמור צא אתה וכל העם אשר ברגלך	ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים. ויקרא למשה ולאהרן ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם. גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם וברכתם גם אותי

ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים		
--	--	--

היכן עוד מזכרת מכת בכורות?

1. בדרכו של משה ממדין למצרים: "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדוני ותמאן לשלחו הנה אנוכי הורג את בנך בכורך"
2. במצוות פדיון הבן: "ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה"
3. בהחלפת הבכורים על ידי הלוויים בספר במדבר: "כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני ה'"
4. בתחילת פרשת מסעי: "ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלוהיהם עשה ה' שפטים".

האפיון של מכת בכורות מלבד שהיתה המכה הקשה ביותר באיבוד נפשות בכל בית במצרים הוא:

1. תזמון מדויק: בזמן שישראל אוכלים את קרבן פסח שהוא גם אלוהי מצרים, באותו זמן בדיוק מוכים המצרים בכל בכוריהם – באדם, בבהמה, בעבדים ובכל אלוהי מצרים. לא היה תזמון כה מדויק עד למכה זו. הזמן המדויק ביותר היה – מחר. וכאן הזמן הוא מדויק – חצות.
2. עד כה הושמו אלוהי מצרים באפסותם, כעת הוכו אלוהי מצרים.
3. יש צעקה אדירה ברחבי מצרים, כנראה על פי הכאב הגדול שבמכה.
4. לא היתה הקשיית לב הקב"ה ולכן פרעה בעצמו מתבזה ודורש את יציאת ישראל.
5. ההבחנה של הקב"ה מגיעה לשיא בו מובדלים הבכורות לסוגיהם השונים לאב או לאם. וגם הבכורים שאינם מצריים אך גרים במצרים לוקים.
6. כולם חשים שהקב"ה בעצמו בא לגאול את עמו.